

УДК 37.016:808.1
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-19

АКТИВІЗАЦІЯ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Грицак Н.Р., к. філол. н., доцент,
докторант кафедри методики викладання світової літератури
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті досліджено питання активізації читацького інтересу майбутніх учителів закордонної літератури. Показано, що під час організації читацької діяльності студентів-філологів вагомим значення набуває докомунікативний етап. Запропоновано ефективні прийоми, види та форми навчальної діяльності, що сприяють покращенню сприйняття, аналізу й інтерпретації інонаціонального художнього твору.

Ключові слова: читацька діяльність, докомунікативний етап, художній твір, навчальна діяльність, читацька культура студента-словесника.

В статье изучен вопрос активизации читательского интереса будущих учителей зарубежной литературы. Продемонстрировано, что во время организации читательской деятельности студентов-филологов особое значение отводится докоммуникативному этапу. Предложены эффективные приемы, виды и формы учебной деятельности, способствующие улучшению восприятия, анализа и интерпретации инонационального художественного произведения.

Ключевые слова: читательская деятельность, докоммуникативный этап, художественное произведение, учебная деятельность, читательская культура студента-словесника.

Hrytsak N.R. INTENSIFICATION OF STUDENT-PHILOLOGIST'S READER INTEREST

The article deals with the problem of intensification of reader's interest of would-be teachers of the world literature. It has been observed the peculiarities of methodical approaches, concepts and theories for studying the problem of formation of active readership, and the various methods of development of readers' skills, creation of interest in reading have been analyzed too. Intensive technological development, multicultural Internet space, digital technologies have been determined as the main factors of reading formula changing. We draw our attention to the problem of psychophysiological characteristic changing of modern youth who are in an intensive digital space. The concept of "reader culture of a student-philologist" has been emphasized. Basic, intermediate and advance levels of formation reader's culture of the would-be teacher of world literature have been highlighted. It has been found out that the components of the reader's culture of the would-be teacher-philologist are conceptual, emotional-value and pragmatic background which are interrelated and mutually interconnected. Pre-communicative stage is defined as significance in organization of student-philologist's reader activity of. It has been demonstrated that methodically organized work on the pre-communicative stage of readership activates readers' interest and attention to foreign literature. The process of intensification of reader's interest of student-philologist involves purposive and systematic work. Proposed effective methods, types and forms of educational activity which promote the improvement of perception, analysis and interpretation of the foreign fiction have been defined. Among the effective methodical methods at this stage we have highlighted the following: the definition of the national-cultural environment; revealing the specifics of the national-historical context of the creation of fiction; disclosure of the context of creativity of the author; writing a commentary on an artistic work; analysis of the elements of the artistic work.

Key words: reader's activity, pre-communicative stage, fiction, educational process, reader culture of student-philologist.

Постановка проблеми. Серед студентів-словесників, на жаль, є такі, які процес читання художньої книги сприймають лише як обов'язковий компонент філологічної освіти. Їхню читацьку діяльність можна описати формулою «читаю = знаю – маю оцінку = отримую диплом». Студенти такої категорії не виробляють стратегії власного читання, не мріють прочитати ще один шедевр світової літератури, не відвідують книжкових ярмарок, не купують книжкових новинок, не виявляють активності в обговоренні художнього твору тощо. З метою формування цікавості до читання художньої книги в цих студентів доцільно розробити ефективні прийоми, види та форми

навчальної діяльності, які б сприяли активізації читацького інтересу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що належні передумови вивчення організації читацької діяльності, формування читацьких інтересів, розвитку читацької компетенції закладені в працях відомих методистів ХХ ст., зокрема: Т. Бугайко, Ф. Бугайка [1], В. Голубкова [2], Г. Гуковського [3], М. Рибникової [4] та інших. Кінець ХХ – початок ХХ ст. знаменується у вітчизняній методикі новим етапом досліджень розвитку читацької діяльності. Так, питання формування активного, розвиненого читача, розроблення різноманітних прийомів розвитку читацьких умінь,

зацікавлення читанням розглянуто в студіях багатьох методистів, а саме: Н. Волошиної [5], І. Поліщук [6], О. Смежук [7] та інших.

Аналіз методичних студій дозволив виокремити такі пріоритетні напрями формування і розвитку читацької культури молоді: повільне прочитання художнього твору сприяє його глибшому сприйняттю; виразне читання художнього твору є запорукою формування читацької стратегії; знання культурологічного контексту допомагає рецепції інонаціонального художнього твору; організація проблемно-емпатичних ситуацій сприяє розвитку читацьких умінь і навичок; застосування різних видів сприйняття художнього твору (індивідуального, коментованого, виразного, вибіркового, повільного, перерваного і повторного) покращує аналіз та інтерпретацію художнього твору; урахування читацьких уподобань сприяє формуванню стійкого інтересу до читання.

Постановка мети. Мета статті – розглянути процес активізації читацького інтересу студентів-словесників на докомунікативному етапі читацької діяльності, запропонувати (у межах регламентованого обсягу) ефективні прийоми, види та форми навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період новітньої української методики літератури питання активізації читацького інтересу в школярів і студентів стає ключовим. Так, О. Ісаєва під час дослідження теорії і технології розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення закордонної літератури акцентує увагу на питанні розроблення оптимальних методів, прийомів і видів навчальної діяльності, що є пріоритетними в розвитку читацької діяльності учнів. Водночас методист розглядає читацьку діяльність як «специфічну форму навчальної діяльності когнітивно-комунікативного характеру, зміст якої полягає у свідомо керованому активному, цілеспрямованому сприйманні художнього тексту, творчому опрацюванні його залежно від вікових та пізнавальних можливостей і потреб школярів із метою формування естетичного смаку та особистісних духовно-ціннісних орієнтацій читачів» [8, с. 11]. Отже, цілком логічно учений читацьку культуру розуміє як «складову частину загальної культури особистості, комплекс знань, умінь і почуттів читача, що передбачає свідомий вибір тематики читання, його системність із метою повноцінного і глибокого сприйняття та засвоєння літературного тексту» [8, с. 5]. Саме тому методист виокремлює такі етапи розвитку читацької діяльності: докомунікатив-

ний, комунікативний та посткомунікативний, кожен з яких у сукупності відображає складний процес розвитку читацької діяльності старшокласника.

На сучасному етапі, коли процес читання художньої книги ускладнюється у зв'язку із психофізіологічними особливостями сучасної молоді, ще більше актуалізується питання формування читацької культури. Г.Б. Листвак слушно зазначає, що «користування екранними носіями, збільшення обсягів інформації та розвиток соцмереж і новинних ресурсів зумовили фрагментарність сприйняття, переважання картинки, а не слова, неспроможність сконцентруватися на довгому тексті, звичку читати, вихоплюючи ключові слова. Сучасний читач здебільшого привчений «ковтати» сюжети (байдуже, в якій формі – книга, комікс, фільм/серіал, комп'ютерна гра), а не вдумливо насолоджуватися текстом» [9]. Тому цілком закономірно, що О. Ісаєва наголошує на зміні способу читання в сучасній шкільній (вищій) літературній освіті, зокрема «від читання-сканування до вдумливого читання-занурення в текст» [10, с. 35]. Такий підхід передбачає також зміну форми читання. Аргументованою є думка О. Ісаєвої, що в сучасних учнів і студентів переважає прагматичне читання, яке можна позначити такою формулою: «читаю = критично сприймаю – розмірковую – піддаю сумнівам – перевіряю – зіставляю – аналізую – даю оцінку = пізнаю» [10, с. 35]. Ця формула, по-перше, увиразнює сутність читацького інтересу молоді, по-друге, сприяє учителю / викладачу в допомозі учням / студентам щодо пошуку «своєї книги», реалізувати бажання → прагнення досліджувати (відкривати, пізнавати, інтерпретувати) навколишній світ крізь призму художніх образів. У ракурсі обраного дослідження базовим для нас є твердження таке О. Ісаєвої: «Сьогодні формування учня-читача має здійснюватися в єдиній системі використання різноманітних методів, прийомів і видів навчальної діяльності, де діалогічні форми організації навчальної діяльності мають стати пріоритетними в системі розвитку читацької культури особистості. Для поглиблення читацької культури школярів (і студентів! – Н. Г.) необхідно індивідуалізувати процес навчання, урахувувати первісні читацькі враження, «читацьке право» учнів на своє ставлення до прочитаного» [10, с. 36].

Важливим кроком у вивченні організації читання інонаціонального художнього твору стала монографія Ж. Клименко «Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвіт-

ньої школи» [11]. Автор наголошує на тому, що під час викладання зарубіжної літератури більшої ваги варто надавати коментованому читанню, адже «систематичне використання цього прийому сприятиме адекватній рецепції твору, розвитку в учнів уважного ставлення до художнього слова, читацької проникливості» [11, с. 171]. Саме тому Ж. Клименко зосереджує свою увагу на питаннях класифікації коментарів і виділяє такі види коментарів: за способом (словесний, зображальний), за чинниками, які впливають на розуміння інокультурного тексту (лінгвістичний, культурологічний), за авторством (авторський, видавничий), за метою (реальний, біографічний, історико-літературний, текстологічний). Погоджуюся з думкою методиста, що особливого значення набуває саме читання коментарів перекладачів, адже «вони покликані полегшити сприйняття інокультурного твору» [11, с. 178]. Продуктивною є пам'ятка «Як працювати з коментарями до літературного твору», де Ж. Клименко запропонувала правила роботи з інонаціональним художнім текстом, які, на наш погляд, є цікавими і для учнів, і для учителів-словесників.

Отже, розроблена О. Ісаєвою технологія читацької діяльності старшокласників і запропонована Ж. Клименко технологія вивчення інокультурного тексту закладають ґрунтовну основу для формування і розвитку навичок читання, аналізу й інтерпретації інонаціонального художнього твору в учнів і студентів-словесників.

Важливим кроком у вивченні питання формування читацьких умінь учнів стала монографія А. Усатого «Формування читацьких умінь учнів старших класів у процесі вивчення літературних творів» (2012 р.) [12]. У запропонованому посібнику автор досліджує проблему розвитку читацьких умінь, а також подає методичні рекомендації, приклади завдань із подальшим використанням їх на практиці.

З огляду на проблематику нашої розвідки, варто звернути увагу на оригінальні літературознавчі есе Ростилава Семківа «Як читати класиків» [13]. З метою формування інтересу до читання художньої книги в студентів можна використати поради Р. Семківа. Так, літературознавець формулює 5 причин, чому доцільно набути звичку читати, серед них називає такі: читання дозволяє відпочити елегантно; читання буде нам позитивний соціальний імідж; читання дає психологічну рівновагу; читання допомагає порозумітися; читання є шляхом самовдосконалення.

Під час ознайомлення студентів зі wskazаними причинами, ми звертаємо їхню увагу

ще й на такі: читання розкриває приховані творчі здібності; читання надає впевненості в собі, читання рятує від самотності або дає можливість побути на одинці; читання дарує кожного разу ще одне життя.

Студіювання сучасних психолого-педагогічних досліджень дозволяє увиразнити поняття «читацька культура студента-словесника». Читацька культура студента-словесника – це складник загальної культури майбутнього учителя-філолога, що передбачає високий рівень сформованості читацьких умінь та навичок: потребу в читанні та стійкий інтерес до читання, індивідуальну стратегію читання, читацьку ерудицію, виразність читання, здатність до сприйняття, аналізу й інтерпретації різних національних та інонаціональних художніх творів, володіння теоретико-літературним матеріалом. З огляду на це, у формуванні читацької культури майбутнього учителя зарубіжної літератури можна виділити такі рівні:

1) базовий рівень – усвідомлення специфіки художньої літератури як виду мистецтва; вибір читання художньої літератури, запрограмований викладачем; володіння необхідним рівнем знань із теорії літератури, історії української та зарубіжної літератури; вміння частково оперувати цими знаннями; оволодіння елементами аналізу художнього твору;

2) середній рівень – прагнення до вироблення власної читацької стратегії; володіння середнім рівнем знань із теорії літератури, історії української та зарубіжної літератури, літературної критики; уміння використовувати різні літературознавчі джерела, систему понять і термінів у процесі аналізу художнього твору в родовій та жанровій специфіці; виявлення читацької ерудиції; визначення національно-культурної парадигми поведінки героїв художнього твору; розуміння національно-побутового контексту життя персонажів художнього твору; зіставлення національної картини світу з іншою;

3) високий рівень – вироблена власна читацька стратегія; володіння високим рівнем знань із теорії літератури, історії української та зарубіжної літератури, літературної критики; творчий підхід до аналізу й інтерпретації художнього твору; самостійний вибір прийомів, видів і форм аналізу художнього твору; виявлення національного й універсального аспектів жанру, сюжету, тем, образів; зіставлення інонаціональних художніх творів із творами рідної літератури на сюжетно-композиційному, предметно-тематичному, художньо-естетичному, мовно-стилістичному рівнях; визнання художнього твору як джерела національно-культурної інформації про життя іншого народу.

У процесі організації читацької діяльності студента-словесника особливого значення надаємо саме докомунікативному етапу (за О. Ісаєвою). Погоджуємося з думкою О. Ісаєвої про те, що пріоритетним завданням цього етапу є створення необхідного емоційного тла, пробудження аналітичної думки й уяви учнів, налаштування на аналіз та інтерпретацію художнього твору. Тому на докомунікативному етапі особливу увагу акцентуємо на питанні вивчення контексту інонаціонального художнього твору.

Зазначимо, що літературознавчим підґрунтям нашого розуміння поняття «контекст» слугують праці М. Бахтіна. Так, літературознавець наголошував на тому, що «кожне слово (кожен знак) тексту виводить його за межі. Будь-яке розуміння є зіставленням цього тексту з іншими текстами <...>. Текст живе тоді, коли доторкається до іншого тексту (контексту). Лише в цьому контакті текстів спалахує світло, що освітлює і назад, і уперед, долучає цей текст до діалогу» [14, с. 384]. Усвідомлення того, що художній текст є багатшаровим, допомагає студентам збагнути всю глибинність художнього твору. Тому завдання викладача – звернути увагу студентської аудиторії на багатшаровість художнього тексту, навчити їх увиразнювати, виокремлювати й аналізувати цей феномен художнього мистецтва.

Доцільно, на наш погляд, вказати студентам на те, що поняття «контекст» розглядається в широкому і вузькому значеннях. Так, у широкому значенні – це середовище, простір, в якому існує суб'єкт чи об'єкт дійсності; у вузькому – це фрагмент дійсності. З огляду на це, знання контексту сприяє розумінню зв'язків між художнім текстом і реальністю, дозволяє ефективно організувати роботу над тлумаченням ідейно-тематичного змісту художнього твору, розкриває приховані авторські коди і символи, виявляє авторську позицію. Певною мірою можна говорити про те, що контекст – це своєрідний орієнтир для методично правильного проведення аналізу художнього твору. Саме тому, на наш погляд, доцільно запропонувати студентам завдання, що спрямовані на:

1) визначення національно-культурного середовища (характерні особливості історичного розвитку, національної культури, літератури загалом і в цей період зокрема, своєрідність національного менталітету, традицій, побуту);

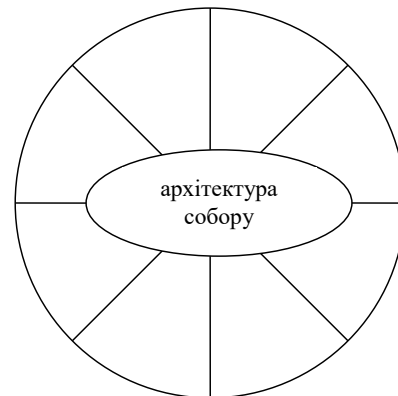
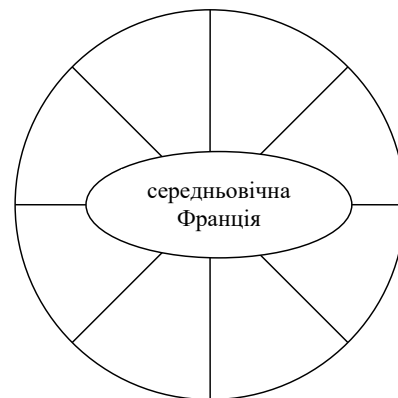
2) виявлення специфіки національно-історичного контексту створення художнього твору (національна літературна традиція,

національно-історичні причини написання твору, функціонування цього жанру в національній літературі, місце твору в історії рідної та зарубіжної літератури, авторське світобачення);

3) розкриття контексту творчості автора (зіставлення з іншими творами автора, проведення аналогій із творами інших авторів, що подібні за тематикою, проблематикою, мотивами, образами, жанрами, вивчення біографії митця).

На прикладі роману В. Гюго «Собор Паризької богоматері» проілюструємо варіанти деяких завдань, що сприяють визначенню специфіки історико-культурного контексту.

1. Складіть понятійне колесо зі словами «середньовічна Франція», «архітектура собору», «готичний стиль».

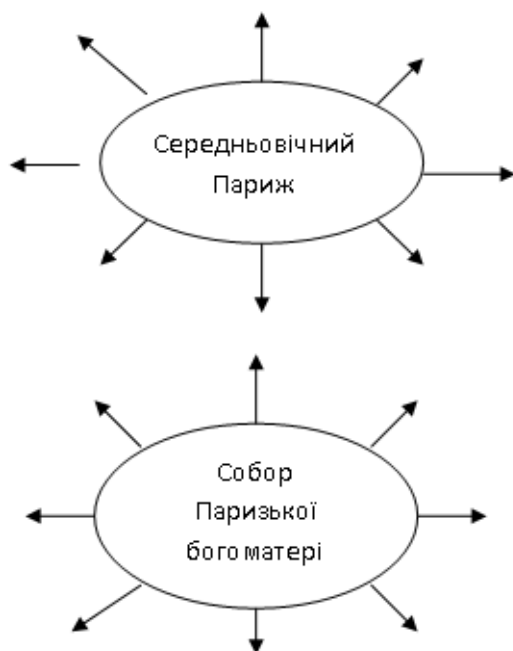

2. Заповніть таблицю «Читацька візія» (колонки таблиці відображають ерудицію студента щодо національно-історичної особливості епохи середньовічної Франції).

Я це знаю	Цей матеріал цікавий	Ці факти мені невідомі	Думав (ла) по-іншому	Ця інформація потребує додаткового опрацювання

3. Заповніть кластери «Середньовічний Париж», «Собор Паризької богоматері».

4. Складіть мозаїку роману В. Гюго «Собор Паризької богоматері», яка б змальовувала національно-історичний колорит середньовічної Франції: а) історичні особи; б) архітектура; в) життя народу; г) історія міста.

5. Розробіть інформаційний плакат, в якому узагальніть ознаки епохи Середньовіччя та позначте національні особливості Франції.

6. Створіть макет кіноафіші за романом В. Гюго «Собор Паризької богоматері».

7. Підготуйте буктрейлер «Французький романтизм», «Образ Собору Паризької богоматері в романі Віктора Гюго», «Середньовічний Париж» (на вибір студента).

Ефективним прийомом на цьому етапі є також написання коментаря до художнього твору. Наприклад, студентам пропонуємо розробити коментар до таких художніх творів:

– культурологічний («Божественна комедія» Данте, «Гаргантюа і Пантагрюель» Франсуа Рабле, «Собор Паризької богоматері» В. Гюго, «Дари волхвів» О. Генрі, «Пігмаліон» Б. Шоу, «Синій птах» М. Метерлінка);

– історико-літературний («Гамлет» В. Шекспір, «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері, «Ріп ван Вінкль» В. Ірвінг);

– біографічний («Кримські сонети» А. Міцкевича, «Джейн Ейр» Ш. Бронте, «Ворон» Едгара По, «Вірші про Прекрасну Даму» О. Блока);

– реальний або історичний («Айвенго» В. Скотта, «На західному фронті без змін»

Е.М. Ремарка, «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» Г. Белля);

– текстологічний («Фауст» Й. Гете, «Пігмаліон» Б. Шоу, «Пісня над піснями» Шолом-Алейхема);

– лінгвістичний («Дар поезії», «Лебідь» С. Малларме, «Осінь пісня», «Найперше музика у слові» П. Верлена, «Міст Мірабо» Г. Аполінера).

Вагомим компонентом докомунікативного етапу читацької діяльності студентів-словесників є аналіз позасюжетних елементів художнього твору. Так, доцільно сфокусувати увагу студентів на зв'язку заголовка з ідейно-тематичним змістом художнього твору; на ролі епіграфів у художньому творі; на функції авторських коментарів; на значенні вставних епізодів у художньому творі. Для з'ясування цих аспектів рекомендуємо такі запитання:

1. Чи погоджуєтеся Ви з назвою твору? Запропонуйте свій варіант.

2. Чи правомірним є твердження, що вилучення з тексту художнього твору позасюжетних елементів ускладнює його сприйняття?

3. Як позасюжетні елементи вплинули на Ваше сприйняття художнього твору?

4. Як Ви вважаєте, крізь призму позасюжетних елементів можна розкрити образ автора?

5. Чи епіграф до художнього твору викликає Ваш читацький інтерес?

Як бачимо, складниками рівнів читацької культури майбутнього учителя-словесника є понятійна, емоційно-ціннісна та прагматична основи, які між собою взаємопов'язані та взаємозумовлені. Процес формування, розвитку, удосконалення умінь і навичок читання інонаціонального художнього твору студентами-словесниками передбачає, по-перше, цілеспрямовану й систематичну роботу, по-друге, визначення пріоритетних методів, прийомів, видів та форм навчальної діяльності. Під час організації цієї роботи, на наш погляд, необхідно враховувати: психофізіологічні особливості сучасних студентів; індивідуальний характер рецепції художнього твору; «горизонти» читацького очікування; мотиви (причини) читання художнього твору; складність художнього твору; емоційну атмосферу студентської аудиторії; загальний рівень ерудиції студентів; культурологічну та часову дистанцію художнього твору.

Висновки з проведеного дослідження. Методично правильно організована робота на докомунікативному етапі читацької діяльності, по-перше, активізує в студентів читацький інтерес і увагу до того чи іншого інонаціонального художнього твору, по-друге, закладає надійне підґрунтя для

глибинного аналізу й інтерпретації цього твору. Серед ефективних методичних прийомів на цьому етапі доцільно виділити такі: визначення національно-культурного середовища; виявлення специфіки національно-історичного контексту створення художнього твору; розкриття контексту творчості автора; написання коментарю до художнього твору; аналіз позасюжетних елементів художнього твору. З метою розвитку читацької активності майбутніх учителів зарубіжної літератури варто проводити індивідуальні та колективні бесіди; допомагати вибудовувати читацьку стратегію; організовувати зустрічі з письменниками і перекладачами; проводити літературні вечори, конкурс виразного читання, поетичний дебют студентів; відвідувати театральні вистави, дивитися кінофільми за мотивами художніх творів, брати участь в обговоренні; відвідувати книжкові виставки-ярмарки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугайко Т., Бугайко Ф. Навчання і виховання засобами літератури. Київ : Рад. школа, 1973. 176 с.
2. Голубков В. Методика преподавания литературы. Москва : Просвещение, 1962. 496 с.
3. Гуковский Г. Изучение литературного произведения в школе: методологические очерки по методике. Москва ; Ленинград : Просвещение, 1966. 266 с.
4. Рыбникова М. Очерки по методике литературного чтения: пособие для учителя. 4 изд., испр. Москва : Просвещение, 1985. 287 с.
5. Волошина Н. Уроки позакласного читання у старших класах. Київ : Рад. школа, 1988. 174 с.
6. Поліщук І. Формування читацької компетентності учнів на уроках зарубіжної літератури засобами інтерактивного навчання. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 4. С. 146–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_4_28. (дата звернення: 20.12.2018).
7. Смежук О. Методика організації читання діяльності старшокласників у процесі вивчення епічних творів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2003. 19 с.
8. Ісаєва О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: автореф. дис. ... докт. пед. наук; спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання зарубіжної літератури». Київ, 2004. 38 с.
9. Листвак Г. Дослідження читання в Україні: результати і значення. *Наукові записки Української академії друкарства*. Серія «Соціальні комунікації». 2015. № 2. С. 84–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzck_2015_2_12 (дата звернення: 20.12.2018).
10. Ісаєва О. Виклики сучасності і шкільна літературна освіта в Україні: у пошуках відповідності. *Актуальні проблеми професійної підготовки студентів-філологів до роботи в сучасному освітньому просторі* : збірник статей. Вип. 1. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. С. 29–37.
11. Клименко Ж. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи : моногр. Київ : Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2006. 340 с.
12. Усатий А. Формування читацьких умінь учнів старших класів у процесі вивчення літературних творів: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. 172 с.
13. Семків Р. Як читати класиків. Київ : Пабулум, 2018. 288 с.
14. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. 2-е изд. Москва : Искусство, 1986. 445 с.